

Περί θεῶν και κόσμου

Σαλούστιος

ρήματαβραχέα

ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ

ρήματαβραχέα

θ ε ο γ ο ν ί α ο ν ο μ ά τ ω ν ε π ί σ κ ε ψ ι ς

1

(α')

Τοὺς περὶ Θεῶν ἀκούειν ἐθέλοντας δεῖ μὲν ἐκ
παίδων ἤχθαι καλῶς, καὶ μὴ ἀνοήτοις συντρέφεσθαι δόξαις·
δεῖ δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀγαθοὺς εἶναι καὶ ἔμφρονας, ἵνα
ὅμοιόν τι ἔχωσι τοῖς λόγοις· δεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ τὰς κοινὰς
ἐννοίας εἰδέναί.

Κοινὰ δὲ εἰσιν ἐννοιαὶ ὅσας πάντες
ἄνθρωποι ὀρθῶς ἐρωτηθέντες ὁμολογήσουσιν·

(β')

οἶον

ὅτι πᾶς Θεὸς ἀγαθός, ὅτι ἀπαθής, ὅτι ἀμετάβλητος· πᾶν
γὰρ τὸ μεταβαλλόμενον ἢ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον·
καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον, κακύνεται, εἰ δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον,
τὴν ἀρχὴν ἦν κακόν.

2

(γ')

Καὶ ὁ μὲν ἀκούων ἔστω τοιοῦτος. Οἱ δὲ λόγοι
τοιοῦδε γινέσθωσαν· αἱ τῶν Θεῶν οὐσίαι οὐδὲ ἐγένοντο, τὰ
γὰρ αἰεὶ ὄντα οὐδέποτε γίνονται, αἰεὶ δὲ εἰσίν, ὅσα δύναμιν τε
ἔχει τὴν πρώτην καὶ πάσχειν οὐδὲν πέφυκεν.

(δ')

Οὐδὲ

ἐκ σωμάτων εἰσί· καὶ γὰρ τῶν σωμάτων αἱ δυνάμεις ἀσώματοι.

(ε')

Οὐδὲ τόπω περιέχονται, σωμάτων γὰρ τοῦτό γε,
οὐδὲ τῆς πρώτης αἰτίας ἢ ἀλλήλων χωρίζονται, ὡσπερ
οὐδὲ νοῦ αἱ νοήσεις, οὐδὲ ψυχῆς αἱ ἐπιστήμαι, οὐδὲ ζῴου
αἱ αἰσθήσεις.

3

(ς')

Τί δήποτε οὖν τούτους ἀφέντες τοὺς λόγους οἱ
παλαιοὶ μῦθοις ἐχρήσαντο, ζητεῖν ἄξιον· καὶ τοῦτο πρῶτον
ἐκ τῶν μύθων ὠφελεῖσθαι τό γε ζητεῖν, καὶ μὴ ἄργον τὴν
διάνοιαν ἔχειν.
Ὅτι μὲν οὖν θεῖοι οἱ μῦθοι ἐκ τῶν χρησαμένων ἔστιν
εἰπεῖν· καὶ γὰρ τῶν ποιητῶν οἱ θεόληπτοι καὶ τῶν φιλο-
σόφων οἱ ἄριστοι, οἳ τε τὰς τελετὰς καταδείξαντες καὶ αὐτοὶ
δὲ ἐν χρησμοῖς οἱ Θεοὶ μῦθοις ἐχρήσαντο.

(ζ')

Διὰ τί δὲ θεῖοι οἱ μῦθοι φιλοσοφίας ζητεῖν. Ἐπεὶ
τοίνυν πάντα τὰ ὄντα ὁμοίωσιν μὲν χαίρει ἀνομοιότητα δὲ
ἀποστρέφεται, ἐχρῆν καὶ τοὺς περὶ Θεῶν λόγους ὁμοίους
εἶναι ἐκείνοις, ἵνα τῆς τε οὐσίας αὐτῶν ἄξιοι γίνωνται καὶ
τοῖς λέγουσι τοὺς Θεοὺς ποιῶσιν εὐμενεῖς· ὅπερ διὰ τῶν
μύθων μόνως ἂν γένοιτο.

Αὐτοὺς μὲν οὖν τοὺς Θεοὺς κατὰ τὸ ῥητόν τε καὶ
ἄρρητον, ἀφανές τε καὶ φανερόν, σαφές τε καὶ κρυπτό-
μενον οἱ μῦθοι μιμοῦνται, καὶ τὴν τῶν Θεῶν ἀγαθότητα,
ὅτι ὡσπερ ἐκείνοι τὰ μὲν ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀγαθὰ κοινὰ

πᾶσιν ἐποίησαν, τὰ δὲ ἐκ τῶν νοητῶν μόνοις τοῖς ἔμφορο-
σιν, οὕτως οἱ μῦθοι τὸ μὲν εἶναι Θεοὺς πρὸς ἅπαντας
λέγουσι, τίνες δὲ οὗτοι καὶ ὅποιοι τοῖς δυναμένοις
μόνοις εἰδέναι.

Καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ μιμοῦνται τῶν Θεῶν· ἔξεστι γὰρ καὶ
τὸν Κόσμον μῦθον εἰπεῖν, σωμάτων μὲν καὶ χρημάτων ἐν
αὐτῷ φαινομένων, ψυχῶν δὲ καὶ νῶν κρυπτομένων.

Πρὸς δὲ τούτοις, τὸ μὲν πάντας τὴν περὶ Θεῶν ἀλήθειαν
διδάσκειν ἐθέλειν τοῖς μὲν ἀνοήτοις, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
μανθάνειν, καταφρόνησιν, τοῖς δὲ σπουδαίοις ῥαθυμίαν
ἐμποιεῖ· τὸ δὲ διὰ μύθων ἀληθὲς ἐπικρύπτειν τοὺς μὲν
καταφρονεῖν οὐκ ἐᾷ, τοὺς δὲ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει.

Ἀλλὰ διὰ τί μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ πατέρων δεσμὰ καὶ
τὴν ἄλλην ἀτοπίαν ἐν τοῖς μύθοις εἰρήκασιν;

Ἦ καὶ τοῦτο ἄξιον θαύματος, ἵνα διὰ τῆς φαινομένης ἀτοπίας εὐθύς
ἢ ψυχῇ τοὺς μὲν λόγους ἠγήσῃται προκαλύμματα, τὸ δὲ
ἀληθὲς ἀπόρρητον εἶναι νομίσῃ;

4

(η')

Τῶν δὲ μύθων οἱ μὲν εἰσι θεολογικοί, οἱ δὲ
φυσικοί, οἱ δὲ ψυχικοί τε καὶ ὑλικοί, καὶ ἐκ τούτων μικτοί.
Εἰσὶ δὲ θεολογικοί μὲν οἱ μηδενὶ σώματι χρώμενοι ἀλλὰ
τὰς οὐσίας αὐτὰς τῶν Θεῶν θεωροῦντες· οἷον αἱ τοῦ Κρόνου
καταπόσεις τῶν παίδων· ἐπειδὴ νοερὸς ὁ Θεὸς πᾶς δὲ νοῦς
εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, τὴν οὐσίαν ὁ μῦθος αἰνίττεται τοῦ
Θεοῦ.

Φυσικῶς δὲ τοὺς μύθους ἔστι θεωρεῖν ὅταν τὰς περὶ
τὸν Κόσμον ἐνεργείας λέγῃ τις τῶν Θεῶν· ὥσπερ ἤδη
τινὲς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν, τὰ δὲ μέρη τοῦ
χρόνου παῖδας τοῦ Ὀλοῦ καλέσαντες καταπίνεσθαι ὑπὸ
τοῦ πατρὸς τοὺς παῖδάς φασιν.

Ὁ δὲ ψυχικὸς τρόπος ἐστὶν αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὰς ἐνεργείας σκοπεῖν, ὅτι καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν αἱ νοήσεις, κἄν εἰς τοὺς ἄλλους προέλθωσιν, ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς γεννήσασιν μένουσιν.

Ἐλικὸς δὲ ἐστὶ καὶ ἔσχατος, ᾧ μάλιστα Αἰγύπτιοι δι' ἀπαιδευσίαν ἐχρήσαντο, αὐτὰ τὰ σώματα Θεοῦ νομίσαντες καὶ καλέσαντες καὶ Ἰσιν μὲν τὴν γῆν, Ὅσιριν δὲ τὸ ὑγρὸν, Τυφῶνα δὲ τὴν θερμότητα, ἢ Κρόνον μὲν ὕδωρ, Ἄδωνιν δὲ καρπούς, Διόνυσον δὲ οἶνον. Ταῦτα δὲ ἀνακεῖσθαι μὲν Θεοῖς λέγειν ὡς περὶ καὶ βοτάνας καὶ λίθους καὶ ζῶα σφρονούντων ἐστὶν ἀνθρώπων, Θεοῦ δὲ καλεῖν μαινομένων· εἰ μὴ ἄρα ὡς περὶ τοῦ ἡλίου τὴν σφαῖραν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σφαίρας ἀκτῖνα Ἥλιον ἐν συνηθείᾳ καλοῦμεν.

Τὸ δὲ μικτὸν εἶδος τῶν μύθων ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ μέντοι καὶ ἐν τῷ συμποσίῳ φασι τῶν Θεῶν τὴν Ἔριν μῆλον ῥίψαι χρυσοῦν, καὶ περὶ τούτου τὰς Θεὰς φιλονεικούσας ὑπὸ τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Πάριν πεμφθῆναι κριθησομένας· τῷ δὲ καλὴν τε φανῆναι τὴν Ἀφροδίτην, καὶ ταύτη δοῦναι τὸ μῆλον.

Ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν συμπόσιον τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις δηλοῖ τῶν Θεῶν, καὶ διὰ τοῦτο μετ' ἀλλήλων εἰσί· τὸ δὲ χρυσοῦν μῆλον τὸν Κόσμον, ὃς ἐκ τῶν ἐναντίων γινόμενος εἰκότως ὑπὸ τῆς Ἐριδος λέγεται ῥίπτεσθαι. Ἄλλων δὲ ἄλλα τῷ Κόσμῳ χαριζομένων Θεῶν, φιλονεικεῖν ὑπὲρ τοῦ μῆλου δοκοῦσιν· ἢ δὲ κατ' αἴσθησιν ζῶσα ψυχὴ – τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ Πάρις – τὰς μὲν ἄλλας ἐν τῷ Κόσμῳ δυνάμεις οὐχ ὀρώσα μόνον δὲ τὸ κάλλος, τῆς Ἀφροδίτης τὸ μῆλον εἶναί φησι.

Πρέπουσι δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοις, οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖς, οἱ δὲ μικτοὶ τελεταῖς,

ἐπειδὴ καὶ πᾶσα τελετὴ πρὸς τὸν Κόσμον ἡμᾶς καὶ πρὸς
τοὺς Θεοὺς συνάπτειν ἐθέλει.

Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἕτερον μῦθον εἰπεῖν, τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν
φασὶ τὸν Ἄττιν παρὰ τῷ Γάλλῳ κείμενον ἰδοῦσαν ποταμῷ
ἐρασθῆναι τε καὶ λαβοῦσαν τὸν ἀστερωτὸν αὐτῷ περιθεῖναι
πίλον, καὶ τοῦ λοιποῦ μεθ' ἑαυτῆς ἔχειν, ὃ δὲ Νύμφης
ἐρασθεὶς τὴν Θεῶν Μητέρα ἀπολιπὼν τῇ Νύμφῃ συνῆν.
Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Μήτηρ τῶν Θεῶν ποιεῖ μανῆναι τὸν Ἄττιν,
καὶ τὰ γόνιμα ἀποκοψάμενον ἀφεῖναι παρὰ τῇ Νύμφῃ,
πάλιν δὲ ἀνελθόντα αὐτῇ συνοικεῖν.

Ἡ μὲν οὖν Μήτηρ
τῶν Θεῶν ζωογόνος ἐστὶ Θεά, καὶ διὰ τοῦτο Μήτηρ καλεῖται·
ὃ δὲ Ἄττις τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων δημιουργός, καὶ
διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Γάλλῳ λέγεται εὐρεθῆναι ποταμῷ·
ὃ γὰρ Γάλλος τὸν γαλαξίαν αἰνίττεται κύκλον, ἀφ' οὗ τὸ
παθητὸν ἔρχεται σῶμα. Τῶν δὲ πρώτων Θεῶν τελειούντων
τοὺς δευτέρους, ἐρᾷ μὲν ἡ Μήτηρ τοῦ Ἄττεως καὶ οὐρα-
νίους αὐτῷ δίδωσι δυνάμεις, τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ πῖλος.

Ἐρᾷ δὲ ὁ Ἄττις τῆς Νύμφης· αἱ δὲ Νύμφαι γενέσεως
ἔφοροι, πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ρεῖ· ἐπεὶ δὲ ἔδει στήναι τὴν
γένεσιν καὶ μὴ τῶν ἐσχάτων γενέσθαι τι χεῖρον, ὃ ταῦτα
ποιῶν δημιουργός δυνάμεις γονίμους ἀφείς εἰς τὴν γένεσιν
πάλιν συνάπτεται τοῖς Θεοῖς. Ταῦτα δὲ ἐγένετο μὲν
οὐδέποτε, ἔστι δὲ αἰεὶ· καὶ ὁ μὲν νοῦς ἅμα πάντα ὄρᾳ,
ὃ δὲ λόγος τὰ μὲν πρῶτα τὰ δὲ δεύτερα λέγει.

Οὕτω δὲ πρὸς τὸν Κόσμον οἰκείως ἔχοντος τοῦ
μύθου, ἡμεῖς τὸν Κόσμον μιμούμενοι – πῶς γὰρ ἂν μᾶλλον
κοσμηθεῖμεν; – ἑορτὴν ἄγομεν διὰ ταῦτα· καὶ πρῶτον
μὲν ὡς καὶ αὐτοὶ πεσόντες ἐξ οὐρανοῦ καὶ τῇ Νύμφῃ
συνόντες ἐν κατηφείᾳ ἐσμὲν σίτου τε καὶ τῆς ἄλλης παχείας
καὶ ῥυπαρᾶς τροφῆς ἀπεχόμεθα, ἐκάτερα γὰρ ἐναντία

ψυχῆ· εἶτα δένδρου τομαὶ καὶ νηστεία ὥσπερ καὶ ἡμῶν
ἀποκοπτομένων τὴν περαιτέρω τῆς γενέσεως πρόοδον·
ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφή ὥσπερ ἀναγεννωμένων· ἐφ'
οἷς ἰλαρία καὶ στέφανοι καὶ πρὸς τοὺς Θεοὺς οἶον
ἐπάνοδος.

Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ τῶν δρωμένων καιρὸς· περὶ
γὰρ τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἰσημερίαν δρᾶται τὰ δρώμενα, ὅτε τοῦ
μὲν γίνεσθαι παύεται τὰ γινόμενα ἡμέρα δὲ μείζων γίνεται
τῆς νυκτός, ὅπερ οἰκεῖον ἀναγομέναις ψυχαῖς. Περὶ γοῦν
τὴν ἐναντίαν ἰσημερίαν ἢ τῆς Κόρης ἀρπαγὴ μυθολογεῖται
γενέσθαι, ὃ δὴ κάθοδος ἐστὶ τῶν ψυχῶν.

Τοσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ Θεοὶ καὶ
τῶν γραψάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ ἴλεω γένοιτο.

5

(θ')

Ἀκόλουθον δὲ τούτοις ἐστὶ τὴν τε πρώτην αἰτίαν
εἰδέναι καὶ τὰς μετ' ἐκείνην τάξεις τῶν Θεῶν, καὶ τοῦ
Κόσμου τὴν φύσιν, νοῦ τε καὶ ψυχῆς τὴν οὐσίαν, Πρόνοιάν
τε καὶ Εἰμαρμένην, καὶ Τύχην, Ἀρετὴν τε καὶ Κακίαν, καὶ
τὰς ἐκ τούτων γινομένας ἀγαθὰς τε καὶ φαύλας πολιτείας
ἰδεῖν, καὶ πόθεν ἄρα τὰ κακὰ εἰς τὸν Κόσμον ἀφίκετο.

Τούτων δὲ ἕκαστον λόγων δεῖται πολλῶν καὶ μεγάλων· ὡς
δὲ ἐν βραχέσιν εἰπεῖν καὶ πρὸς τὸ μὴ παντελῶς ἀνηκόους
εἶναι οὐδὲν ἴσως λέγειν κωλύει.

Τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν τε εἶναι προσήκει,
παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονάς, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι πάντα
νικᾷ· καὶ διὰ τοῦτο πάντα μετέχειν ἐκείνης ἀνάγκη, οὐδὲν
γὰρ αὐτὴν ἄλλο κωλύσει διὰ τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἑαυτὴν
ἀφέξει δι' ἀγαθότητα.

Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ψυχὴ, πάντα ἂν ἔμψυχα ἦν· εἰ δὲ καὶ

νοῦς, πάντα νοερά· εἰ δὲ οὐσία, πάντα οὐσίας μετείχε, τοῦτο δὲ ἐν πάσιν ἰδόντες τινὲς ἐκεῖνο οὐσίαν ἐνόμισαν. Εἰ μὲν οὖν ἦν μόνον τὰ ὄντα, ἀγαθὰ δὲ οὐκ ἦν, ἀληθὴς ἦν ὁ λόγος· εἰ δὲ δι' ἀγαθότητα ἔστι τε τὰ ὄντα καὶ μετείληχεν ἀγαθοῦ, ὑπερούσιον μὲν ἀγαθὸν δὲ εἶναι τὸ πρῶτον ἀνάγκη. Σημεῖον δὲ μέγιστον· τοῦ γὰρ εἶναι διὰ τὸ ἀγαθὸν αἰσπουδαῖαι καταφρονοῦσι ψυχαί, ὅταν ὑπὲρ πατρίδος ἢ φίλων ἢ ἀρετῆς κινδυνεύειν ἐθέλωσι. Μετὰ δὲ τὴν οὕτως ἄρρητον δύναμιν αἰ τῶν Θεῶν τάξεις εἰσί.

6

(1')

Τῶν δὲ Θεῶν οἱ μὲν εἰσιν ἐγκόσμιοι, οἱ δὲ ὑπερκόσμιοι. Ἐγκοσμίους δὲ λέγω αὐτοὺς τοὺς τὸν Κόσμον ποιοῦντας Θεούς· τῶν δὲ ὑπερκοσμίων οἱ μὲν οὐσίας ποιοῦσι Θεῶν, οἱ δὲ νοῦν, οἱ δὲ ψυχάς· καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔχουσι τάξεις καὶ πάσας ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἔστιν εὐρεῖν.

(1α)

Τῶν δὲ ἐγκοσμίων οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν Κόσμον, οἱ δὲ αὐτὸν ψυχοῦσιν, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων ὄντα ἀρμόζουσιν, οἱ δὲ ἡρμοσμένον φρουροῦσι· τούτων δὲ ὄντων τεσσάρων πραγμάτων καὶ ἐκάστου πρῶτα ἔχοντος καὶ μέσα καὶ τελευταῖα, καὶ τοὺς διοικούντας δώδεκα εἶναι ἀνάγκη.

Οἱ μὲν οὖν ποιοῦντες τὸν Κόσμον Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν εἰσὶ καὶ Ἥφαιστος· οἱ δὲ ψυχοῦντες Δημήτηρ καὶ Ἥρα καὶ Ἄρτεμις· οἱ δὲ ἀρμόζοντες Ἀπόλλων καὶ Ἀφροδίτη καὶ Ἑρμῆς· οἱ δὲ φρουροῦντες Ἑστία καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἄρης.

Αἰνίγματα δὲ τούτων ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἔστιν ἰδεῖν· ὁ μὲν γὰρ Ἀπόλλων λύραν ἀρμόζει, ὠπλίσται δὲ ἡ Ἀθηνᾶ,

γυμνή δὲ ἡ Ἀφροδίτη, ἐπειδὴ ἁρμονία μὲν τὸ κάλλος
ποιεῖ, τὸ δὲ κάλλος ἐν τοῖς ὀρωμένοις οὐ κρύπτεται.
Τούτων δὲ πρώτως ἐχόντων τὸν Κόσμον, καὶ τοὺς ἄλλους
ἐν τούτοις ἡγητέον εἶναι Θεούς· οἶον Διόνυσον μὲν ἐν Δί, Ἄσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι, Χάριτας δὲ ἐν Ἀφροδίτῃ.

(ιβ')

Καὶ σφαίρας δὲ τούτων ἔστιν ἰδεῖν· Ἐστίας μὲν
γῆν, Ποσειδῶνος δὲ ὕδωρ, Ἥρας <δὲ> ἀέρα, Ἥφαιστου δὲ
πῦρ, ἕξ δὲ τὰς ἀνωτέρας ὧν ἔθος νομίζειν Θεῶν· Ἀπόλλωνα
γὰρ καὶ Ἄρτεμιν ἀνθ' ἡλίου καὶ σελήνης ληπτέον· τὴν
Κρόνου δὲ Δήμητρι δοτέον, Ἀθηνᾶ δὲ τὸν αἰθέρα· ὁ δὲ
οὐρανὸς πάντων κοινός.
Αἱ μὲν οὖν τάξεις καὶ δυνάμεις καὶ σφαῖραι τῶν δώδεκα
Θεῶν οὕτως εἴρηναί τε καὶ ὕμνηνται.

7

(ιγ')

Αὐτὸν δὲ τὸν Κόσμον ἄφθαρτόν τε καὶ ἀγένητον
εἶναι ἀνάγκη· ἄφθαρτον μὲν, ὅτι ἀνάγκη, τούτου φθαρέντος,
ἢ κρεῖττονα ἢ χεῖρονα ποιῆσαι ἢ τὸν αὐτὸν ἢ ἀκοσμίαν.
Ἄλλ' εἰ μὲν χεῖρονα, κακὸς ὁ ἐκ κρεῖττονος χεῖρον ποιῶν·
εἰ δὲ κρεῖττονα, ἀδύνατος ὁ μὴ τὴν ἀρχὴν τὸ κρεῖττον
ποιήσας· εἰ δὲ τὸν αὐτόν, μάτην ποιήσει· εἰ δὲ ἀκοσμίαν,
ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν τοῦτό γε θέμις.

Ἀγένητον δὲ ἱκανὰ μὲν δεῖξαι καὶ ταῦτα· εἰ γὰρ μὴ
φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον φθείρεται,
καὶ ὅτι ἀνάγκη, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα ὄντος τοῦ
Κόσμου, αἰεὶ τε τὸν Θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν Κόσμον
ὑπάρχειν. Ὡσπερ ἡλίῳ μὲν καὶ πυρὶ συνυφίσταται φῶς,
σώματι δὲ σκιά.

Τῶν δὲ ἐν τῷ Κόσμῳ σωμάτων τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται

καὶ κύκλω κινεῖται, τὰ δὲ ψυχὴν καὶ ἐπ' εὐθείας. Καὶ τῶν μὲν ἐπ' εὐθείας, πῦρ μὲν καὶ ἀήρ ἄνω, γῆ δὲ καὶ ὕδωρ κάτω· τῶν δὲ κύκλω, ἢ μὲν ἀπλανῆς ἀπ' ἀνατολῆς, αἱ δὲ ἐπτὰ ἐκ δύσεως φέρονται. Αἰτίαι δὲ τούτου πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι καὶ τὸ μὴ ταχείας τῆς περιόδου τῶν σφαιρῶν γινόμενης ἀτελῆ τὴν γένεσιν εἶναι.

Διαφόρου δὲ τῆς κινήσεως οὔσης, διαφέρειν καὶ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων ἀνάγκη· καὶ μήτε καίειν μήτε ψύχειν τὸ οὐράνιον σῶμα μηδὲ ἄλλο τι ποιεῖν ἢ τῶν τεσσάρων στοιχείων.

(ιδ')

Σφαίρας δὲ οὔσης τοῦ Κόσμου – ὁ γὰρ ζωδιακὸς δείκνυσι τοῦτο – , ἐπειδὴ σφαίρας πάσης τὸ κάτω μέσον ἐστὶ – πανταχόθεν γὰρ πλείστον ἀφέστηκε – , τὰ τε βαρέα φέρεται κάτω, φέρεται δὲ εἰς γῆν.

Ταῦτα δὲ πάντα ποιοῦσι μὲν Θεοί, τάττει δὲ νοῦς, κινεῖ δὲ ψυχὴ. Καὶ περὶ μὲν Θεῶν ἤδη προεῖρηται.

8

(ιε')

Ἔστι δὲ νοῦς δύναμις οὐσίας μὲν δευτέρα ψυχῆς δὲ πρώτη, ἔχουσα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ εἶναι, τελειοῦσα δὲ τὴν ψυχὴν, ὥσπερ ἥλιος τὰς ὄψεις.

Τῶν δὲ ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ καὶ ἀθάνατοι, αἱ δὲ ἄλογοι καὶ θνηταί· καὶ αἱ μὲν ἐκ τῶν πρώτων αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται Θεῶν.

Πρώτον δὲ ὅτιπὲρ ἐστὶ ψυχὴ ζητητέον. Ὡς τοίνυν διαφέρει τὰ ἔμψυχα τῶν ἀψύχων τοῦτό ἐστὶ ψυχὴ, διαφέρει δὲ κινήσει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, νοήσει. Ἔστιν ἄρα ψυχὴ

ἄλογος μὲν ζῶη αἰσθητικὴ καὶ φανταστικὴ, λογικὴ δὲ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας ἄρχουσα καὶ λόγῳ χρωμένη· καὶ ἡ μὲν ἄλογος τοῖς σωματικοῖς ἔπεται πάθεσιν· ἐπιθυμῆ γὰρ ἀλόγως καὶ ὀργίζεται, ἡ δὲ λογικὴ τοῦ τε σώματος μετὰ λόγου καταφρονεῖ καὶ πρὸς τὴν ἄλογον μαχομένη κρατήσασα μὲν Ἀρετὴν, ἡττηθεῖσα δὲ Κακίαν ποιεῖ.

(ιζ')

Ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι τε γινώσκει Θεοῦς – θνητὸν δὲ οὐδὲν ἀθάνατον οἶδε – , τῶν τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὡς ἀλλοτρίων καταφρονεῖ, καὶ τοῖς σώμασιν ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονθε· καλῶν μὲν γὰρ καὶ νέων ὄντων ἀμαρτάνει, γηρόντων δὲ ἐκείνων ἀκμάζει. Καὶ πᾶσα μὲν σπουδαία ψυχὴ κέχρηται νῶ, νοῦν δὲ οὐδὲν σῶμα γεννᾷ· πῶς γὰρ ἂν τὰ ἀνόητα νοῦν γεννήσῃ;

Ὀργάνῳ δὲ χρωμένη τῷ σώματι οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ ὥσπερ οὐδὲ ὁ μηχανοποιὸς ἐν τοῖς μηχανοποιήμασι· καίτοι πολλὰ τῶν μηχανημάτων οὐδενὸς ἀπτομένου κινεῖται. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ σώματος παρατρέπεται πολλάκις, θαυμάζειν οὐ δεῖ· καὶ γὰρ αἱ τέχναι τῶν ὀργάνων βλαβέντων ἐνεργεῖν οὐκ ἂν δύναιτο.

9

(ιζ')

Τὴν δὲ τῶν Θεῶν Πρόνοιαν ἔστι μὲν καὶ ἐκ τούτων ἰδεῖν· πόθεν γὰρ ἡ τάξις τῷ Κόσμῳ εἴπερ μηδὲν ἦν τὸ τάττον; Πόθεν δὲ τὸ πάντα τινὸς ἔνεκα γίνεσθαι, οἷον ἄλογον μὲν ψυχὴν ἵνα αἰσθησις ἦ, λογικὴν δὲ ἵνα κοσμηται ἡ γῆ;

Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν φύσιν Προνοίας ἰδεῖν· τὰ μὲν γὰρ ὄμματα διαφανῆ πρὸς τὸ βλέπειν κατεσκευάσται,

ἡ δὲ ῥίς ὑπὲρ τὸ στόμα διὰ τὸ κρίνειν τὰ δυσώδη, τῶν δὲ ὀδόντων οἱ μὲν μέσοι ὀξεῖς διὰ τὸ τέμνειν, οἱ δὲ ἔνδον πλατεῖς διὰ τὸ τρίβειν τὰ σιτία· καὶ πάντα δὲ ἐν πᾶσιν οὕτω κατὰ λόγον ὀρῶμεν· ἀδύνατον δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐσχάτοις τοσαύτην εἶναι τὴν Πρόνοιαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις μὴ εἶναι· αἴ τε ἐν τῷ Κόσμῳ μαντεῖαι καὶ θεραπείαι σωμάτων γινόμεναι τῆς ἀγαθῆς Προνοίας εἰσὶ τῶν Θεῶν.

Τὴν δὲ τοιαύτην περὶ τὸν Κόσμον ἐπιμέλειαν οὐδὲν βουλευομένους οὐδὲ πονοῦντας τοὺς Θεοὺς ἠγητέον ποιεῖσθαι· ἀλλ' ὥσπερ τῶν σωμάτων τὰ δύνάμιν ἔχοντα αὐτῷ τῷ εἶναι ποιεῖ ἃ ποιεῖ – οἷον ἥλιος φωτίζει καὶ θάλπει αὐτῷ μόνῳ τῷ εἶναι – , οὕτω πολὺ μᾶλλον ἢ τῶν Θεῶν Πρόνοια αὐτῇ τε ἀπόνως καὶ τοῖς προνοουμένοις ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται· ὥστε καὶ αἱ τῶν Ἐπικουρείων λέλυνται ζητήσεις, τὸ γὰρ θεῖον, φασίν, οὐδὲ αὐτὸ πράγματα ἔχειν οὐδὲ ἄλλοις παρέχειν.

Καὶ ἡ μὲν ἀσώματος περὶ τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς Πρόνοια τῶν Θεῶν ἐστὶ τοιαύτη. Ἡ δὲ ἐκ τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ἕτερα τε ταύτης ἐστί, καὶ Εἰμαρμένη καλεῖται, διὰ τὸ μᾶλλον <ἐν> τοῖς σώμασι φαίνεσθαι τὸν εἰρμόν. Περὶ ἣν καὶ ἡ μαθηματικὴ εὔρηται τέχνη. Τὸ μὲν οὖν μὴ μόνον ἐκ Θεῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θεῶν σωμάτων διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ μάλιστα τὴν σωματικὴν φύσιν, εὐλογόν τέ ἐστι καὶ ἀληθές· καὶ διὰ τοῦτο ὑγίαν τε καὶ νόσον, εὐτυχίας τε καὶ δυστυχίας κατ' ἀξίαν ἐκεῖθεν γίνεσθαι ὁ λόγος εὐρίσκει.

Τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας ἐκ τῆς Εἰμαρμένης διδόναι, ἡμᾶς μὲν ἀγαθοὺς τοὺς δὲ Θεοὺς ποιεῖν ἐστὶ κακοῦς· εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνο λέγειν ἐθέλοι τις ὡς ὄλῳ μὲν τῷ Κόσμῳ καὶ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται πάντα, τὸ δὲ τραφῆναι κακῶς ἢ τὴν φύσιν ἀσθενεστέως ἔχειν τὰ παρὰ τῆς Εἰμαρμένης ἀγαθὰ εἰς τὸ χεῖρον μετα-

βάλλει, ὡσπερ τὸν ἥλιον ἀγαθὸν ὄντα πᾶσι, τοῖς ὀφθαλμιῶσιν ἢ πυρέττουσι βλαβερὸν εἶναι συμβαίνει. Διὰ τί γὰρ Μασσαγέται μὲν τοὺς πατέρας ἐσθίουσιν, Ἑβραῖοι δὲ περιτέμνονται, Πέρσαι δὲ τὴν εὐτεκνίαν σφύζουσι;

Πῶς δὲ Κρόνον τε καὶ Ἄρην κακοποιοὺς λέγοντες πάλιν ποιῶσιν ἀγαθοὺς, φιλοσοφίαν τε καὶ βασιλείαν, στρατηγίας τε καὶ θησαυροὺς εἰς ἐκείνους ἀνάγοντες; Εἰ δὲ τρίγωνα καὶ τετράγωνα λέξουσιν, ἄτοπον τὴν μὲν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν πανταχοῦ τὴν αὐτὴν μένειν, τοὺς δὲ Θεοὺς ἐκ τῶν τόπων μεταβάλλεσθαι· τὸ δὲ καὶ πατέρων εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν προλέγειν ὡς οὐ πάντα ποιούντων τινὰ δὲ σημαινόντων μόνον τῶν ἀστέρων διδάσκει. Πῶς γὰρ ἂν τὰ πρὸ τῆς γενέσεως ἐκ τῆς γενέσεως γένοιτο;

Ὡσπερ τοίνυν Πρόνοια καὶ Εἰμαρμένη ἔστι μὲν περὶ ἔθνη καὶ πόλεις, ἔστι δὲ καὶ περὶ ἕκαστον ἄνθρωπον, οὕτω καὶ Τύχη· περὶ ἧς καὶ λέγειν ἀκόλουθον.

Ἡ τοίνυν τὰ διάφορα καὶ τὰ παρ' ἐλπίδα γινόμενα πρὸς ἀγαθὸν τάττουσα δύναμις τῶν Θεῶν Τύχη νομίζεται· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα κοινῇ τὰς πόλεις τὴν Θεὸν προσήκει τιμᾶν· πᾶσα γὰρ πόλις ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνίσταται. Ἐν σελήνῃ δὲ τὴν δύναμιν ἔχει, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἔν ἐκ Τύχης ἂν γένοιτο.

Εἰ δὲ κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν ἀγαθοὶ δὲ πένονται, θαυμάζειν οὐ δεῖ· οἱ μὲν γὰρ πάντα, οἱ δὲ οὐδὲν, ὑπὸ πλούτων ποιῶσι, καὶ τῶν μὲν κακῶν ἢ εὐτυχία οὐκ ἂν ἀφέλοι τὴν κακίαν, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς ἢ Ἀρετὴ μόνον ἀρκέσει.

10

(ιη')

Οἱ δὲ περὶ τῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς Κακίας λόγοι

πάλιν τῶν περὶ ψυχῆς δέονται· τῆς γὰρ ἀλόγου ἰούσης εἰς τὰ σώματα καὶ θυμὸν εὐθύς καὶ ἐπιθυμίαν ποιούσης, ἢ λογικῇ τούτοις ἐφεστηκυῖα τριμερῆ ποιεῖ τὴν ψυχὴν ἐκ λόγου καὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἀρετὴ δὲ λόγου μὲν φρόνησις, θυμοῦ δὲ ἀνδρεία, ἐπιθυμίας δὲ σωφροσύνη, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη· δεῖ γὰρ τὸν μὲν λόγον κρίνειν τὰ δέοντα, τὸν δὲ θυμὸν λόγῳ πειθόμενον τῶν δοκούντων δεινῶν καταφρονεῖν, τὴν δὲ ἐπιθυμίαν μὴ τὸ φαινόμενον ἡδὺ ἀλλὰ τὸ μετὰ λόγου διώκειν.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὁ βίος γίνεται δίκαιος· ἢ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη μακρόν τι μέρος ἐστὶν Ἀρετῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς πεπαιδευμένοις πάσας ἐστὶν ἰδεῖν, ἐν δὲ τοῖς ἀπαιδεύτοις ὁ μὲν ἐστὶν ἀνδρεῖος καὶ ἄδικος, ὁ δὲ σῶφρων καὶ ἀνόητος, ὁ δὲ φρόνιμος καὶ ἀκόλαστος· ἄσπερ οὐδὲ ἀρετὰς προσήκει καλεῖν λόγου τε ἐστερημένας καὶ ἀτελεῖς οὔσας, καὶ τῶν ἀλόγων τισὶ παραγινομένας.

Ἡ δὲ Κακία ἐκ τῶν ἐναντίων θεωρεῖσθω· λόγου μὲν ἄνοια, θυμοῦ δὲ δειλία, ἐπιθυμίας δὲ ἀκολασία, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἀδικία. Γίνονται δὲ αἱ μὲν ἀρεταὶ ἐκ πολιτείας ὀρθῆς καὶ τοῦ τραφῆναι καλῶς καὶ παιδευθῆναι· αἱ δὲ κακίαι ἐκ τῶν ἐναντίων.

11

(ιθ')

Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς· εὐκόλασι γὰρ οἱ μὲν ἄρχοντες τῷ λόγῳ, οἱ δὲ στρατιῶται τῷ θυμῷ, οἱ δὲ δῆμοι ταῖς ἐπιθυμίαις. Καὶ ὅπου μὲν κατὰ λόγον πράττεται πάντα καὶ ὁ πάντων ἄριστος ἄρχει, Βασιλεία γίνεται· ὅπου δὲ κατὰ λόγον τε καὶ θυμὸν καὶ πλείους ἐνὸς ἄρχουσιν, Ἀριστοκρατίαν εἶναι συμβαίνει· ὅπου δὲ κατὰ ἐπιθυμίαν πολιτεύονται καὶ αἱ τιμαὶ πρὸς τὰ

χρήσιμα γίνονται, Τιμοκρατία ἢ τοιαύτη πολιτεία καλεῖται.

Ἐναντία δὲ Βασιλείᾳ μὲν Τυραννίς· ἢ μὲν γὰρ μετὰ λόγου πάντα,
ἢ δὲ οὐδὲν κατὰ λόγον ποιεῖ· Ἀριστοκρατία
δὲ Ὀλιγαρχία, ὅτι οὐχ οἱ ἄριστοι, ἀλλ' ὀλίγοι κάκιστοι
ἄρχουσι· Τιμοκρατία δὲ Δημοκρατία, ὅτι οὐχ οἱ τὰς
ουσίας ἔχοντες, ἀλλ' ὁ δῆμος κύριός ἐστιν ἀπάντων.

12

(κ')

Ἄλλὰ πῶς Θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα
ποιούντων τὰ κακὰ ἐν τῷ Κόσμῳ; Ἡ πρῶτον μὲν αὐτὸ
τοῦτο ρητέον ὅτι Θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων
κακοῦ φύσις οὐκ ἔστιν, ἀπουσία δὲ ἀγαθοῦ γίνεται, ὥσπερ
καὶ σκότος αὐτὸ μὲν οὐκ ἔστιν ἀπουσία δὲ φωτὸς γίνεται;

Ἀνάγκη δὲ εἶπερ ἔστιν ἢ ἐν Θεοῖς εἶναι ἢ νοῖς ἢ ψυχαῖς
ἢ σώμασιν. Ἀλλ' ἐν μὲν Θεοῖς οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ πᾶς Θεὸς
ἀγαθός· εἰ δὲ νοῦν τίς φησι κακόν, νοῦν ἀνόητον λέγει· εἰ δὲ
ψυχὴν, χεῖρονα ποιήσει σώματος· πᾶν γὰρ σῶμα καθ'
ἑαυτὸ κακίαν οὐκ ἔχει· εἰ δὲ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄλογον
κεχωρισμένα μὲν μὴ εἶναι κακὰ συνελθόντα δὲ κακίαν
ποιεῖν.

Εἰ δὲ Δαίμονάς τις λέγοι κακούς, εἰ μὲν ἐκ Θεῶν τὴν
δύναμιν ἔχουσιν, οὐκ ἂν εἶεν κακοί, εἰ δὲ ἀλλαχόθεν, οὐ
πάντα ποιούσι Θεοί. Εἰ δὲ μὴ πάντα ποιούσιν, ἢ βουλό-
μενοι οὐ δύνανται ἢ δυνάμενοι οὐ βούλονται, ὧν οὐδέτερον
πρέπει Θεῶ.

Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τῷ Κόσμῳ φύσει κακὸν ἐκ τούτων
ἔστιν ἰδεῖν· περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας καὶ τούτων
οὐ πάντων οὐδὲ ἀεὶ φαίνεται τὰ κακά.

Ταῦτα δὲ εἰ μὲν

δι' αὐτὸ τὸ κακὸν ἡμάρτανον ἄνθρωποι, αὐτὴ ἂν ἦν ἡ φύσις κακὴ· εἰ δὲ ὁ μὲν μοιχεύων τὴν μὲν μοιχείαν ἡγείται κακὸν τὴν δὲ ἡδονὴν ἀγαθόν, ὁ δὲ φονεύων τὸν μὲν φόνον ἡγείται κακὸν τὰ δὲ χρήματα ἀγαθὰ, ὁ δὲ ἐχθρὸν κακῶς ποιῶν τὸ μὲν κακῶς ποιῆσαι κακὸν τὸ δὲ τὸν ἐχθρὸν ἀμύνασθαι ἀγαθόν, καὶ πάντα οὕτως ἀμαρτάνει ἡ ψυχὴ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακά, ὥσπερ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκότος φύσει μὴ ὄν· ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχὴ ὅτι ἐφίεται ἀγαθοῦ, πλανᾶται δὲ περὶ τὸ ἀγαθὸν ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν οὐσία.

Ἐπεὶ δὲ τοῦ μὴ πλανᾶσθαι καὶ πλανηθεῖσαν θεραπείεσθαι πολλὰ παρὰ Θεῶν γινόμενα ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ τέχναι <τε> καὶ ἐπιστῆμαι καὶ μελέται, εὐχαί τε καὶ θυσίαι καὶ τελεταί, νόμοι τε καὶ πολιτεῖαι, δίκαι τε καὶ κολάσεις διὰ τὸ κωλύειν ψυχὰς ἀμαρτάνειν ἐγένοντο· καὶ τοῦ σώματος ἐξεληθούσας Θεοὶ καθάρσιοι καὶ Δαίμονες τῶν ἀμαρτημάτων καθαίρουσι.

13

(κα')

Περὶ μὲν οὖν Θεῶν καὶ Κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων τοῖς μῆτε διὰ φιλοσοφίας ἀχθῆναι δυναμένοις μηδὲ τὰς ψυχὰς ἀνιάτοις ἀρκέσει ταῦτα· περὶ δὲ τοῦ μὴ γενέσθαι ταῦτά ποτε μηδὲ ἀλλήλων χωρίζεσθαι λείπεται λέγειν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα εἶπομεν γίνεσθαι.

Πᾶν τὸ γινόμενον ἢ τέχνῃ ἢ φύσει ἢ κατὰ δύναμιν γίνεται· τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην ἢ φύσιν ποιοῦντα πρότερα εἶναι τῶν ποιουμένων ἀνάγκη, τὰ δὲ κατὰ δύναμιν μεθ' ἑαυτῶν συνίστησι τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ καὶ τὴν δύναμιν ἀχώριστον ἔχει, ὥσπερ δὴ ἥλιος μὲν φῶς πῦρ δὲ θερμότητα

χιῶν δὲ ψυχρότητα.

Εἰ μὲν οὖν τέχνη τὸν Κόσμον ποιοῦσι Θεοί, οὐ τὸ εἶναι τὸ δὲ τοιόνδε εἶναι ποιοῦσι· πᾶσα γὰρ τέχνη τὸ εἶδος ποιεῖ. Πόθεν οὖν τὸ εἶναι τῷ Κόσμῳ;

Εἰ δὲ φύσει, πᾶν τὸ φύσει ποιοῦν ἑαυτοῦ τι δίδωσι τῷ γινομένῳ, ἀσωμάτων δὲ τῶν Θεῶν ὄντων ἐχρῆν καὶ τὸν Κόσμον ἀσώματον εἶναι. Εἰ δὲ τοὺς Θεοὺς σώματα λέγοι τις πόθεν τῶν ἀσωμάτων ἡ δύναμις; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο συγχωρήσαιμεν, φθειρομένου τοῦ Κόσμου, τὸν ποιήσαντα φθείρεσθαι ἀνάγκη, εἴπερ κατὰ φύσιν ποιεῖ.

Εἰ δὲ μὴ τέχνη μηδὲ φύσει τὸν Κόσμον ποιοῦσι Θεοί, δυνάμει λείπεται μόνον· πᾶν δὲ τὸ δυνάμει γινόμενον τῷ τὴν δύναμιν ἔχοντι συνυφίσταται, καὶ οὐδὲ ἀπολέσθαι ποτὲ τὰ οὕτως γινόμενα δύνανται, εἰ μὴ τις τοῦ ποιοῦντος ἀφέλοι τὴν δύναμιν. Ὡστε οἱ τὸν Κόσμον φθείροντες Θεοὺς μὴ εἶναι λέγουσιν, ἢ Θεοὺς εἶναι λέγοντες τὸν Θεὸν ποιοῦσιν ἀδύνατον. Δυνάμει μὲν οὖν πάντα ποιῶν ἑαυτῷ συνυφίστησι πάντα, μεγίστης δὲ τῆς δυνάμεως οὔσης οὐκ ἀνθρώπους ἔδει καὶ ζῷα μόνον ποιεῖν ἀλλὰ Θεοὺς τε καὶ Ἀγγέλους καὶ Δαίμονας.

Καὶ ὅσῳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ὁ πρῶτος διαφέρει Θεός, τοσούτῳ πλείους εἶναι τὰς μεταξὺ ἡμῶν τε κακείνου δυνάμεις ἀνάγκη· πάντα γὰρ πλείστον ἀλλήλων κεχωρισμένα πολλὰ ἔχει τὰ μέσα.

14

(κβ')

Εἰ δέ τις τὸ μὲν Θεοὺς μὴ μεταβάλλεσθαι εὐλόγον τε ἡγεῖται καὶ ἀληθές, ἀπορεῖ δὲ πῶς ἀγαθοῖς μὲν

χαίρουσι κακούς δὲ ἀποστρέφονται, καὶ ἀμαρτάνουσι μὲν ὀργίζονται θεραπευόμενοι δὲ ἴλεω γίνονται, ῥητέον ὡς οὐ χαίρει Θεός – τὸ γὰρ χαῖρον καὶ λυπεῖται – , οὐδὲ ὀργίζεται – πάθος γὰρ καὶ τὸ ὀργίζεσθαι – , οὐδὲ δώροις θεραπεύεται – ἡδονῇ γὰρ ἂν ἠττηθείη – , οὐδὲ θέμις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὔτε καλῶς οὔτε κακῶς ἔχειν τὸ θεῖον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀγαθοὶ τέ εἰσιν ἀεὶ καὶ ὠφελοῦσι μόνον· βλάπτουσι δὲ οὐδέποτε κατὰ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως ἔχοντες.

Ἡμεῖς δὲ ἀγαθοὶ μὲν ὄντες δι' ὁμοιότητα Θεοῖς συναπτόμεθα, κακοὶ δὲ γενόμενοι δι' ἀνομοιότητα χωρίζομεθα· καὶ κατ' ἀρετὰς μὲν ζῶντες ἐχόμεθα τῶν Θεῶν, κακοὶ δὲ γενόμενοι ἐχθροὺς ἡμῖν ποιοῦμεν ἐκείνους, οὐκ ἐκείνων ὀργιζομένων ἀλλὰ τῶν ἀμαρτημάτων Θεοῦ μὲν ἡμῖν οὐκ ἔόντων ἐλλάμπειν Δαίμοσι δὲ κολαστικοῖς συναπτόντων.

Εἰ δὲ εὐχαίς καὶ θυσίαις λύσιν τῶν ἀμαρτημάτων εὐρίσκομεν καὶ τοὺς Θεοὺς θεραπεύομεν καὶ μεταβάλλομεν, ἀλλὰ διὰ τῶν δρωμένων καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστροφῆς τὴν ἡμετέραν κακίαν ἰώμενοι πάλιν τῆς τῶν Θεῶν ἀγαθότητος ἀπολαύομεν· ὥστε ὅμοιον τὸν Θεὸν λέγειν τοὺς κακοὺς ἀποστρέφεισθαι καὶ τὸν ἥλιον τοῖς ἐστερημένοις τῶν ὄψεων κρύπτεσθαι.

15

(κγ')

Ἐκ δὲ τούτων καὶ ἡ περὶ θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰς Θεοὺς γινομένων τιμῶν λέλυται ζήτησις. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον ἀνενδεές, αἱ δὲ τιμαὶ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας ἔνεκα γίνονται.

Καὶ ἡ μὲν Πρόνοια τῶν Θεῶν διατείνει πανταχῇ,

ἐπιτηδειότητος δὲ μόνον πρὸς ὑποδοχὴν δεῖται· πᾶσα δὲ ἐπιτηδειότης μιμήσει καὶ ὁμοιότητι γίνεται, διὸ οἱ μὲν ναοὶ τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν, τὰ δὲ ἀγάλματα τὴν ζωὴν – καὶ διὰ τοῦτο ζῳοῖς ἀπεΐκασται – , αἱ δὲ εὐχαὶ τὸ νοερόν, οἱ δὲ χαρακτῆρες τὰς ἀρρήτους ἄνω δυνάμεις, βοτάναι δὲ καὶ λίθοι τὴν ὕλην, τὰ δὲ θυόμενα ζῶα τὴν ἐν ἡμῖν ἄλογον ζωὴν.

Ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων τοῖς μὲν Θεοῖς πλέον οὐδέν – τί γὰρ ἂν πλέον γένοιτο Θεῶ; – ἡμῖν δὲ πρὸς ἐκείνους γίνεται συναφή.

16

(κδ')

Ἄξιον δέ, οἶμαι, περὶ θυσιῶν βραχέα προσθεῖναι. Πρῶτον μὲν ἐπειδὴ πάντα παρὰ Θεῶν ἔχομεν, δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπάρχεσθαι· χρημάτων μὲν δι' ἀναθημάτων, σωμαίων δὲ διὰ κόμης, ζωῆς δὲ διὰ θυσιῶν ἀπαρχόμεθα. Ἐπειτα αἱ μὲν χωρὶς θυσιῶν εὐχαὶ λόγοι μόνον εἰσίν, αἱ δὲ μετὰ θυσιῶν ἔμψυχοι λόγοι, τοῦ μὲν λόγου τὴν ζωὴν δυναμοῦντος τῆς δὲ ζωῆς τὸν λόγον ψυχούσης. Ἔτι παντὸς πράγματος εὐδαιμονία ἢ οἰκεία τελειότης ἐστίν, οἰκεία δὲ τελειότης ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφή· καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς εὐχόμεθα συναφθῆναι Θεοῖς.

Ἐπεὶ τοίνυν ζωὴ μὲν πρώτη ἢ τῶν Θεῶν ἐστὶ, ζωὴ δὲ τις καὶ ἢ ἀνθρωπίνη, βούλεται δὲ αὕτη συναφθῆναι ἐκείνῃ, μεσότητος δεῖται· οὐδὲν γὰρ τῶν πλείστον διεστώτων ἀμέσως συνάπτεται. Ἡ δὲ μεσότης ὁμοία εἶναι τοῖς συναπτομένοις ὀφείλει· ζωῆς οὖν μεσότητα ζωὴν ἐχρῆν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο ζῶα θύουσιν ἄνθρωποι, οἳ τε νῦν εὐδαίμονες καὶ πάντες οἱ πάλαι· καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς ἀλλ' ἐκάστῳ Θεῶ τὰ πρέποντα, μετὰ πολλῆς τῆς ἄλλης

θηρσκειάς. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανά.

17

(κε')

Τὸν δὲ Κόσμον ὅτι μὲν οὐκ ἂν Θεοὶ φθεροῦσιν εἴρηται, ὅτι δὲ καὶ τὴν φύσιν ἄφθαρτον ἔχει λέγειν ἀκόλουθον· πᾶν γὰρ τὸ φθειρόμενον ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ φθείρεται ἢ ὑπὸ ἄλλου. Εἰ μὲν οὖν ὑφ' ἑαυτοῦ ὁ Κόσμος φθείρεται, ἔδει καὶ τὸ πῦρ ἑαυτὸ καίειν καὶ τὸ ὕδωρ ἑαυτὸ ξηραίνειν· εἰ δὲ ὑπὸ ἄλλου, ἢ σώματος ἢ ἀσωμάτου.

Ἄλλ' ὑπὸ μὲν

ἀσωμάτου ἀδύνατον, τὰ γὰρ ἀσώματα σφάζει τὰ σώματα οἷον φύσις καὶ ψυχὴ, οὐδὲν δὲ ὑπὸ τοῦ φύσει σφάζοντος φθείρεται· εἰ δὲ ὑπὸ σώματος, ἢ ὑπὸ τῶν ὄντων ἢ ὑπὸ ἐτέρων. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ τῶν κύκλω κινουμένων τὰ ἐπ' εὐθείας ἢ ὑπὸ τῶν ἐπ' εὐθείας τὰ κύκλω.

Ἄλλ'

οὐδὲ τὰ κύκλω φθαρτικὴν ἔχει φύσιν – διὰ τί γὰρ μηδὲν ὀρώμεν ἐκεῖθεν φθειρόμενον; – οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ἐκείνων ἄψασθαι δύναται – διὰ τί γὰρ ἄχρι νῦν οὐκ ἠδυνήθη; – ἄλλ' οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ὑπ' ἀλλήλων φθειρεσθαι δύναται· ἢ γὰρ ἄλλου φθορὰ ἄλλου γένεσις ἐστὶ, τοῦτο δὲ φθειρεσθαι μὲν οὐκ ἔστι, μεταβάλλεσθαι δέ. Εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωμάτων ὁ Κόσμος φθείρεται, πόθεν γενομένων ἢ ποῦ νῦν ὄντων; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.

Ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον, ἢ εἶδει ἢ ὕλη φθείρεται.

Ἔστι δὲ εἶδος μὲν τὸ σχῆμα, ὕλη δὲ τὸ σῶμα· καὶ τῶν μὲν εἰδῶν φθειρομένων, τῆς δὲ ὕλης μενούσης, ἕτερα ὀρώμεν γινόμενα· εἰ δὲ ὕλη φθείρεται, πῶς ἐν τοσούτοις ἔτεσιν οὐκ ἐπέλιπεν;

Εἰ δὲ ἀντὶ τῆς φθειρομένης ἕτερα γίνεται,
ἢ ἐκ τῶν ὄντων ἢ ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεται· ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ
τῶν ὄντων, τῶν ὄντων μενόντων ἀεὶ καὶ ἡ ὕλη ἔστιν ἀεί·
εἰ δὲ καὶ τὰ ὄντα φθείρεται, οὐ τὸν Κόσμον μόνον ἀλλὰ καὶ
πάντα λέγουσι φθείρεσθαι. Εἰ δὲ ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἡ ὕλη,
πρῶτον μὲν ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τι, εἰ δὲ καὶ
τοῦτο γένοιτο καὶ δυνατὸν ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τὴν ὕλην,
ἕως ἄν ἢ τὰ μὴ ὄντα ἔσται καὶ ἡ ὕλη, οὐ γὰρ δῆποτε καὶ τὰ
μὴ ὄντα ἀπόλλυται.

Εἰ δὲ ἀνείδεον λέγουσι μένειν τὴν ὕλην, πρῶτον μὲν
διὰ τί οὐ κατὰ μέρη ἀλλ' ἐν ὅλῳ τοῦτο γίνεται τῷ Κόσμῳ;
Ἔπειτα οὐ τὸ εἶναι τῶν σωμάτων τὸ δὲ κάλλος φθείρουσι
μόνον.

Ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ ἀφ' ὧν ἐγένετο εἰς ἐκεῖνα
λύεται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεται. Ἀλλ' εἰ μὲν ἀφ' ὧν
ἐγένετο εἰς ἐκεῖνα λυθείη, πάλιν γίνεται ἕτερα – διὰ τί γὰρ
τὴν ἀρχὴν ἐγένετο; – εἰ δὲ εἰς τὸ μὴ ὄν ἄπεισι τὰ ὄντα,
τί κωλύει καὶ τὸν Θεὸν τοῦτο παθεῖν; Εἰ δὲ ἡ δύναμις
κωλύει οὐκ ἔστι δυνατοῦ ἑαυτὸν μόνον σφάζειν, καὶ ὁμοίως
δὲ ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεσθαι τὰ ὄντα καὶ τὰ ὄντα
εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεσθαι.

Ἔτι ἀνάγκη τὸν Κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν
φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν· οὐδὲ τὸ παρὰ φύσιν πρότερον
ἔχει τῆς φύσεως, εἰ δὲ παρὰ φύσιν, δεῖ ἕτεραν εἶναι φύσιν
τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ Κόσμου τὴν φύσιν· ὅπερ οὐ
φαίνεται.

Ἔτι, πᾶν τὸ φύσει φθειρόμενον, καὶ ἡμεῖς φθείρουν
δυνάμεθα· τοῦ δὲ Κόσμου τὸ μὲν κυκλικὸν σῶμα οὔτε
ἔφθειρέ τις ποτε οὔτε μετέβαλε· τῶν δὲ στοιχείων μετα-
βάλλειν μὲν δυνατόν, φθείρειν δὲ ἀδύνατον.

Ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ὑπὸ χρόνου μεταβάλλεται
καὶ γηρᾶ· ὁ δὲ Κόσμος ἐν τοσούτοις ἔτεσιν ἀμετάβλητος
μένει.

Τοσαῦτα καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρων ἀποδείξεων δεομέ-
νους εἰπόντες, αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ἴλεων τὸν Κόσμον γένεσθαι.

18

(κς')

Καὶ μὴν οὐδὲ τὸ ἀθείας περί τινος τόπους τῆς
γῆς γενέσθαι πολλάκις δὲ ὕστερον ἔσεσθαι ἄξιον ταράττειν
τοὺς ἔμφρονας. Ὅτι τε οὐκ εἰς Θεοὺς γίνεται ταῦτα,
ὥσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνους ὠφελοῦσαι ἐφάνησαν, καὶ διὰ
τὸ ἀδυνατεῖν μέσης οὐσίας οὐσαν τὴν ψυχὴν ἀεὶ κατορθοῦν,
καὶ τὸ μὴ δύνασθαι πάντα τὸν Κόσμον τῆς τῶν Θεῶν
Προνοίας ἀπολαύειν ὁμοίως·

ἀλλὰ τὰ μὲν αἰωνίως, τὰ
δὲ κατὰ χρόνον, καὶ τὰ μὲν πρώτως, τὰ δὲ δευτέρως
μετέχειν ἐκείνης, ὥσπερ καὶ τῶν αἰσθήσεων πασῶν μὲν
ἢ κεφαλῇ, μιᾶς δὲ ὅλον τὸ σῶμα αἰσθάνεται.

(κζ')

Καὶ

διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οἱ τὰς ἐορτὰς καταστησάμενοι καὶ
Ἀποφράδας ἐποίησαν, ἐν αἷς τὰ μὲν ἤργει τῶν ἱερῶν, τὰ δὲ
ἐκλείετο, τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφήρουν, πρὸς τὴν ἀσθέ-
νειαν τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεως.

Καὶ κολάσεως δὲ εἶδος εἶναι ἀθείαν οὐκ ἀπεικός· τοὺς
γὰρ γνόντας Θεοὺς καὶ καταφρονήσαντας εὐλόγον ἐν
ἐτέρῳ βίῳ καὶ τῆς γνώσεως στέρεσθαι· καὶ τοὺς ἑαυτῶν
βασιλέας ὡς Θεοὺς τιμήσαντας ἔδει τὴν δίκην αὐτῶν
ποιῆσαι τῶν Θεῶν ἐκπεσεῖν.

19

(κη')

Εἰ δὲ μηδὲ τούτων μηδὲ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων εὐθύς αἰ δίκαι τοῖς ἀμαρτήσασιν ἔπονται θαυμάζειν οὐ δεῖ, ὅτι τε οὐ Δαίμονες εἰσι μόνον οἱ κολάζοντες τὰς ψυχάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπάγει τῇ δίκῃ· καὶ ὅτι μένουσι τὸν ἅπαντα χρόνον, οὐκ ἐχρῆν ἐν ὀλίγῳ πάντων τυχεῖν· καὶ διὰ τὸ δεῖν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν εἶναι. Εἰ γὰρ τοῖς ἀμαρτήσασιν εὐθύς ἠκολούθουν αἰ δίκαι, φόβῳ δικαιοπραγοῦντες ἄνθρωποι ἀρετὴν οὐκ ἂν εἶχον.

(κθ')

Κολάζονται δὲ τοῦ σώματος ἐξελθοῦσαι· αἰ μὲν ἐνταῦθα πλανώμεναι, αἰ δὲ εἷς τινὰς τόπους τῆς γῆς θερμούς ἢ ψυχρούς, αἰ δὲ ὑπὸ Δαιμόνων ταραττόμεναι· πάντα δὲ μετὰ τῆς ἀλόγου ὑπομένουσι, μεθ' ἧσπερ καὶ ἡμαρτον· δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται ὃ περὶ τοὺς τάφους καὶ μάλιστα τῶν κακῶς ζησάντων ὁρᾶται.

20

(λ')

Αἰ δὲ μετεμψυχώσεις εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιτο, αὐτὸ τοῦτο ψυχὰι γίνονται τῶν σωμάτων, εἰ δὲ εἰς ἄλογα, ἔξωθεν ἔπονται, ὥσπερ καὶ ἡμῖν οἱ εἰληχότες ἡμᾶς Δαίμονες· οὐ γὰρ μήποτε λογικὴ ἀλόγου ψυχῆ γένοιτο.

(λα')

Τὴν δὲ μετεμψύχωσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν – διὰ τί γὰρ οἱ μὲν τυφλοί, οἱ δὲ παρρημένοι, οἱ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν κακῶς ἔχοντες τίκονται; – καὶ ἐκ τῆς φύσεως ἐχούσας ἐν σώματι πολιτεύεσθαι τὰς ψυχὰς μὴ δεῖν ἅπαξ ἐξελθούσας τὸν ἅπαντα αἰῶνα

μένειν ἐν ἀργίᾳ.

Εἰ γὰρ μὴ πάλιν αἱ ψυχὰς εἰς σώματα
φέροιντο, ἀνάγκη ἀπείρους εἶναι ἢ τὸν Θεὸν αἰεὶ ἑτέρας
ποιεῖν· ἀλλ' οὐδὲ ἀπειρόν τι ἐν τῷ Κόσμῳ – ἐν γὰρ πεπε-
ρασμένῳ ἀπειρόν τι οὐκ ἂν γένοιτο – , οὐδὲ ἄλλας γίνεσθαι
δυνατόν – πᾶν γὰρ ἐν ᾧ τι γίνεται καινὸν καὶ ἀτελὲς εἶναι
ἀνάγκη – · τὸν δὲ Κόσμον ἐκ τελείου γενόμενον τέλειον
εἶναι προσήκει.

21

(λβ')

Αἰ δὲ κατ' Ἀρετὴν ζήσασαι ψυχὰς τὰ τε ἄλλα
εὐδαιμονοῦσαι καὶ τῆς ἀλόγου χωρισθεῖσαι καὶ καθαραὶ
παντὸς γενόμεναι σώματος Θεοῖς τε συνάπτονται, καὶ τὸν
ὅλον Κόσμον συνδιοικοῦσιν ἐκείνοις.

Καίτοι καὶ εἰ
μηδὲν αὐταῖς τούτων ἐγένετο, αὐτὴ γε ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ ἐκ
τῆς Ἀρετῆς ἡδονὴ τε καὶ δόξα ὅ τε ἄλυπος καὶ ἀδέσπο-
τος βίος εὐδαίμονας ἥρκει ποιεῖν τοὺς κατ' Ἀρετὴν ζῆν
προελομένους καὶ δυναθέντας.